ئستاتیكای وشە لەشیعری نەوەی دوێنێو نەوەی ئەمڕۆدا ... سەدیق سەعید ڕواندزی

مالارمێی شاعیری فەڕەنسی وجیهانی دەڵێت: (شیعرتەنهازمانە)ئەم بۆچـــوونەلەلایەن زۆرلەنووســـەران‌و ئەدیبـــانی دنیـــا،جەختی لێكراوەتەوە.ئەوەش وەك ئاماژەیەك كەزمان توخمێكی سەرەكی دەقی ئەدەبـی بەگشتی‌ودەقـی شیعریشەبەتـایبەتی. بەومانـایەی ئەگەرلـە ژانرەكانی دیكەی ئەدەبدا وەك چیڕۆك‌وڕۆمان،جگەلەزمان توخمەكانی دیكەش لەشێوەی كات‌وڕووداووكارەكتەر،بینای هونەری دەق پێكبهێنن، ئەوالەشیعردا بینای هونەری دەق تەنها زمانە وزمان لەدەقی شیعریدا لەیەك كاتدا ئستاتیكای دەربرین‌و شیعریەت‌وچێژو وێنەی هونەری بەرجەستە دەكات. لەكاتێكدا لەچیڕۆك‌و ڕۆماندا، زمان پترڕۆڵی گێرانـەوە ووەسـف وگـوزارشت لەڕووداوەكـان دەبینێـت. زمـان لـە شیعردا،بەدەرلەوەی لەفۆڕمێكی سادە، یا ئاڵۆزدایە، ناوەڕۆكێكی ساكار، یان بابەتێكی ئاڵۆزو تەمومژاوی هەیە، ئەوەی گرنگە ئەو زمانە چەند دەتوانێت شیعریەت، چێژوماناء دروست بكات. زۆرجارلەپشت زمانێكی سادەوە، مانای قووڵودەربڕینی هونەرییانەی جوان دەبینین. گەلێك جاریش لەپەنای زمانێكی ئاڵۆزوتێكچڕژاوەوە مانا وندەبێت.

لەبـە شێكـــی زۆری ئەزمـــوونی شـــاعیرانی ئێمـــە وەك(شێـــركۆ بێكەس_پەشێو_هێمن موكریانی_ ڕەفیق سابیر)و چەندان شاعیری تریش، زمان لەبەشێك لەدەقەكان لەفۆڕمێكی سادەدایە، بەڵام لە ناوەڕۆكدا هەڵگری مانایەكی قووڵ، چێژوئستاتیكایەكی هونەرییانەی هێندەبەرزە، كەخوێنەر سەرسام دەبێت لەوەی چۆن لەپشت ئەو زمانە سادەوە، ئەوهەمووماناباپەتی‌وفەلسەفییانەدەبینین.

چڕكردنەوەی زمان وبیناكردنی وێنەی هونەرییانەی شیعری جوان، دەشێ لەڕێگـەی زمـانێكی سـادە لەفۆڕمیشـدا، بەرجەسـتە بكرێـت. ئـەوە تواناكانی شاعیرە كەچۆن و بەچ شێوەیەك زمان دەكاتە پانتاییەك بۆدروستكردنی شیعریەت وچێژلەدەقدا. بێگومان ئەمە بەومانایە نییە كەزمانی شیعر هێندە سادەبكرێتەوە تائاستی زمانێكی نائەدەبی. بەڵكوبەومانـایەی چۆن لەڕێـی چەمـك ودەسـتەواژە زمانییەسادەكـان، جوانترین وێنەی شیعری دروست دەكەین. هاوشێوەی ئەوقوڕەی كەلەكاتی پرۆسەی قوڕبووندا، جگەلەكەرەستەیەكی سادە ونائستاتیكی، سەرنجێكی

ئەوتۆی ئێمەڕاناکێشێت. بەڵام لەهەمان ئەوقۆناغەشدا راوەدەتوانرێت جوانترین گۆزەونەخشەی هونەری پێ دروست بکرێت.

لەوڕوانگەیەشەوە دەشێ شیعریەت وئستاتیکای وشە لەڕێگەی زمانێکی ساکارلەفۆرم وسادەلەناوەڕۆك، بێتە بوون. بەڵام بێگومان زمان فابریکای دروستکردنی وشەیەوهیچ شاعیرێك ناتوانێت بەبێ بەردەوامی وقوڵبوونەوەو لەزمان وباکگراوەندی زمانی درێژە بە ئەزموونی شیعری خۆی بدات. چونکەلەوکاتەدا جگەلە کاوێژکردنەوەی چەند وشەیەك ناتوانێ بە وشەو دەستەواژەی شیعری تازە بگات. شێرکۆ بێکەس بۆیە توانی بۆماوەی چڵ ساڵ زیاتریش پێشەنگی ئەزموونی شیعری کوردی لەهەموو قۆناغەکانەوەبگرێت، چونکە ئەوهەرتەنهاشاعیرنەبوو، بەڵکو فەرهەنگێکی زمانەوانیش بوو. لەشیعرەکانی ئەودا، هەرچی وشە ودەستەواژەی زمانی هەیە، بەرچاو دەکەون.شاعیرکاتێ لەزماندا دەتوانێ نوێبوونەوە بکات، ئەوالە شیعریشدا دەتوانێ هەمان نوێبوونە بکات. بێگومان بۆئەزموونی شیعری شاعیرانی تریش.

لەوڕوانگەیەوە کاتێ بەراوردی وشەی(شیعری) لەدەقی ئێستای شیعری نەوەی نوێ وشیعری هەفتاکانی سەدەی ڕابردووی ئەزموونی شیعری کوردی دەکەین، دەبینین لەزۆرلایەنی هونەری وئیستاتیکی، شیعری ئەوقۆناغە لە شیعری شاعیرەگەنجەکانی ئێستامان جوانترە. وشەکان لەودەقە شیعریانەدا، ئستاتیکی تر، ماناداتر، شیعریەتردەکەونە بەرچاو کە سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشن. گۆرانی شاعیر نیو سەدە زیاتر لەمەو بەر وشەی (ئاڵتونی داری) لەشیعردا بەرجەستە کردووە. ئەودەربڕینە زمانییە بۆئەوکات وئەزموونی شاعیرێك کەلەسەرەتای شیعر نووسیندا بووە، جۆرێك بووە لەداهێنان. چونکە وشەیەك دێتە نێوشیعرکەلە دەرەوەی زمانی باوی نووسینە. کەهەم ماناداره، هەمیش سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشێت. کاتێ سەرنج لەئەزموونی شیعری شاعیرانی هەفتاکانیش دەدەین، هەمان ئەوئستاتیکایەی وشەی شیعری لە ئەزموونی شاعیران دەبینین. بێگومان لەلایەکەوە بە هۆی بزووتنەوەی ڕوانگەو ڕەوتی نوێکردنەوەی شیعری کوردی، لەلایەکی دیکەشەوە بە هۆی قۆناغی ئاشتی ودروستبوونی کەشێکی سیاسی ئازادو سەربەست، شاعیرانی ئەو قۆناغە توانییان ئەزموونێکی دیکەی جیاواز لەڕووی نووسینی شیعرەوە بێنەئاراوە. کەبەقۆناغی ڕوانگەدەناسرێت. لەوقۆناغەدا،چەندین وشەو دەربڕین و دەستەواژەی شیعری نوێ دەبینین، کەهەڵگری مانا و چێژوشیعریەتن. کاتێکیش ئەم وشانە بەراوردەکەین لەگەڵ بەشێك لەووشانەی لەشیعری نەوەی ئێستادا هەن، دەبینین شیعری هەفتاکان لەشیعری نەوەی ئێستا ئستاتیکیترە.

زمان لەبەشێکی زۆری شیعری ئەونەوەیە، هیچ هونەرکاریی و جوانکارییەکی تێدانییە، کەببێتە جێگەی سەرنجی خوێنەر. لەهەندی کاتدا، هێندە لاوازو سادەو نائستاتیکی دەبێتەوە، وەك زمانی باوی جەماوەری لێدێت. ئەمە بەبڕوای من وەك خوێنەرێك بەشێکی زۆری پەیوەندی بەنەبوونی ماناو ناوەڕۆك و پەیامی ئەو شیعرانەوە هەیە، کەهەندێکییان دەرەدڵ و هەندێکیشیان ورێنەی شیعرین، نەك شیعر بەمانای ڕاستەقینەکەی. لەکاتێکدالەشیعری هەفتاکان و بەتایبەتیش دوای هەرەس هەم شیعر بەگشتی و هەمیش وشەی شیعری بەتایبەتی، ئەرك وڕۆڵێکی هەیەلەدەقدا. جاسیاسی، یاخودکۆمەڵایەتی و پەروەردەیی.لەشیعری هەفتاکاندا، بەتایبەتیش قۆناغی دوای هەرەس،وشە لەشیعردا زۆرتر لەمەدلولێکی شیعری هەیە، شاعیرانی کورد لەو قۆناغەدا، کەدەچێتە خانەی شیعری سیاسی وسیمای بەرگری و هەستانەوە و یاخیبوون، بینای هونەری دەق پێکدەهێنن، گەرچی لە ئاستی زماندا زمانێکی واقیعی و سادە بەسەریاندا زاڵە، بەڵام زمانێکە هەڵگری چەندان وێنەی هونەری جوانن، کەلەکاتی خوێنەوەیاندا، ئستاتیکایەك بەدەقەکە دەبەخشن. لەشیعری ئەوقۆناغەدا، بەرچەندان دەربڕین ومانای شیعری قووڵ دەکەوین.کاتێ بەراوردی ئاستی بەرجەستەکردنی وشە لەشیعری نەوەی هەفتاکان وشیعری نەوەی ئێستا دەکەین، دەگەینە ئەودەرەنجامەی لەبەشێکی زۆری پانتایی شیعری ئەو نەوەیە زمان ونە. ونبوونی زمان لێرەدا بەو مانایە نییە کەزمان لەشیعرەکاندا بوونی نییە، بەڵکو بەومانایەی زمانی دەربڕینی شیعریانە ونە.

کەزمانی دەقێکی شیعریش هەمان ئەوزمانە بوو کەکەسانی ئاسایی ڕۆژانەو لەکوچەو کۆڵانەکانی شارداقسەی پێدەکەن، ئیدی شیعریەت لەکوێدایە؟ ئەوکات چ جیاوازییەك هەیە لەنێوان شاعیرێك و نانەواچییەك و کاسبکارێك؟ بۆیە دەڵێن شیعر زمانە، بەو مانایەی زمان کانگاو سەرچاوەی دروستکردنی وێنەی شیعری و ئستاتیکای وشەو چێژو شیعریەتە. دەکرێ بۆ بەرچاوڕوونی زیاتر، بەراورد لەنێوان چەنددەقێکی شیعری نەوەی هەفتاکان ونەوەی ئێستاش بکەین. ئەوکات ڕوونتر جیاوازی ئستاتیکای وشە لەنێوان هەردوونەوەدا لەئەزموونی شیعری دەردەکەوێت. بۆنموونە: (فەرهادشاکەلی) لەشیعرێکدا کەلەشوباتی 1976 ولەدوای هەرەس نووسیویەتی دەڵێت:*_

لەشەوێکی تاریکەدا..جوانووی ئەوین هەڵمدەگرێ..
ڕووەو جێژوانی شین دەمبات..
ڕووەو کێڵگەی ئەوین دەمبات..

دەڵێن كەركووك پێناكەنێ..ساواى بچووك پێناكەنێ..
دەڵێن وڵات بێ ڕووبارە.. هەتاو بريندارە..
كێ دەڵێ كوردستانى پەژارەو زام..بسكى هەتاو داناهێنێ..
لەدواى شەوى تاريك و ڕەش..ڕۆژى زێڕين هەڵدێتەوە..
بەهارى شين دێتەوە..ڕەوەتفەنگ بۆ هێلانەى گەرمى سەنگەردێتەوە.

ئەم شيعرەى شاعيركەئێمەچەندكۆپڵەيەكمان لێ نووسيوەتەوە، يەكێكە لەشيعرى قۆناغەكانى ساڵى هەفتاكانى سەدەى ڕابردوو.
ئەگەرلەئاستى ناوەڕۆكدا بڕوانينە ئەودەقەى شاكەلى،دەبينين ڕەنگدانەوەى قۆناغێكى سياسى دياريكراوە كەتيايدا خامۆشى هەموو شتێكى گرتۆتەوە. شاعيرلەنێوئەوهەمووشكست وهەرەس و نائومێديەدا، موژدەى هەڵهاتنى خۆرێكى تازەو قۆناغێكى تازەدەدات. شاعيربەئاشكرا بەگژئەوواقيعە دادەچێتەوەوبڕواى وايە ڕەوەتفەنگ سەنگەرچۆڵ ناكات.پەيامى ئەوشيعرەپەيامێكى سياسى،شۆڕشگێڕيى ونەتەوەييە. وێراى ئەوەى پەيامى هەڵسانەوەيەوئومێددەبەخشێتە مر□قەكان.

شيعرلەوكاتەدا،چەكێكى ديكەى دەستى پێشمەرگەبوو. شاعيران بەشيعرەكانييان، هانى تۆخكردنەوەى بيروباوەڕى نەتەوەيى و بەرزكردنەوەى گيانى نەتەوەيى ونيشتمانى مرۆڤى كورديان دەدا. هاوكات چەندين وشەى شيعريش لەدەقەكەيدا دەبينين،كە ئستاتيكايەكييان بەدەقەكەداوە.شاعيرلەنێونائومێديەكى گەورەدا، موژدەى هاتنەوەى ڕەوە تفەنگ بۆسەنگەرەكان دەدات. كەدواتريش هاتنەوە. ئەم شيعرەى شاكەلى، كەلەبنەڕەتدا تێكستێكى درێژە، هەم لەڕووى ناوەڕۆك هەميش لەڕووى فۆڕمى شيعرى،چێژومانابە خوێنەردەبەخشێ. سەرنج بدەن شاكەلى شاعير،چل ودووساڵ لەمەو بەرچ دەستەواژەووشەيەكى شيعرييانەى ئستاتيكى لەشيعردا بەرجەستە كردووە وەك:_(جێژوانى شين_ كێڵگەى ئەوين_ بسكى هەتاو_ بەهارى شين_ ڕەوە تفەنگ_ ڕۆژى زێڕين_پاپۆڕە وێنجەى پەرچەم_ پەلكە زێڕينەى ئەوين) وچەندان وشەى شيعرى ديكەش كەبەسەريەكەوەلەڕووى فۆڕمەوەئستاتيكايەكييان بەدەقەكەداوە. كەلەكاتى خوێنەوەيدا، خوێنەرهەست بەجۆرێك لەچێژى شيعرى دەكات. كاتێ بەراوردى ئەودەقەش بەنموونەبەدەقێكى شيعرى نەوەى ئێستا دەكەين، يان شاعيرە گەنجەكانى ئێستا دەكەين، ئەوكات دەگەينە ئەوبڕوايەى كەشيعرى دوێنێ لەڕووى وشەسازييەوە لەبەشێكى هەرەزۆرى دەقەكانى نەوەى ئێستائستاتيكى ترە.ئێمەلەبەرامبەرئەوچەندوێنە شيعرييەدا، نموونەيەك لەشيعرێكى (ڕەنج سەنگاوى) دێنينەوە. سەنگاوى لەبەناو شيعرەكەيدا دەڵێت:_**

کاتێ لەبەغدا بەدەستوورێکی عەرەبی..
عەگالێکی عەرەبییان لەسەر کردی..
بەبڕۆی بۆدورە وڵات بەڕێیان کردی..
ئەوڕۆژە شینم بۆکردی..

خوێنەرکەئەوبەنــاوشیعرەدەخوێنێتەوە، نــازانێ ئەمەشیعرەیـــان فەرمانگەی ئاو وئاوەڕۆ(لەگەڵ ئەوپەڕی ڕێزم بۆکارمەندەکانی ئەو بوارەکەدەزانم چەندماندوون). چ جوانی و ڕەهەندێکی واتایی لەو شیعرەداهەیــە؟ ئەودەســتەواژەودەربڕینانەی لەدووتــوێی ئەوچەنــد پەڕەگرافەدایە،چ پەیوەندیيان بەدنیای جوان وڕۆمانسیيانەی شیعرەوە هەیە؟ ئەم دەربڕینانە جگە لەچەند چەمکێکی سیاسی و ئایدۆلۆژی، هیچ بەهاوجوانکارییەکی هونەریانەیان نییە. ئستاتیکای ئەو وشانە، نەلەڕووی فۆڕم، نەلەڕووی گوتارومانا، نەلەڕووی ناوەڕۆك، بەهای ئەوەیـان نییـە سـەرنجی خـوێنەرڕابکێشن. ئـەکرێ شـاعیروەك مـرۆڤ هەڵوێستی سیاسی هەبێت، بەڵام شاعیران موڵکی نەتەوەن. پەیامی شاعیرپەیامێکی مرۆییە، نەك سیاسی وئایدۆلۆژی و شۆڤێنی.

عەگــالی عەرەبی،هەرچییەکوهەرچۆنێــك بێــت ئامــاژەیە بۆکلتــووری نەتەوەیەکی جیاوازلەئێمە. ئەگەرئەوانە هێندە پەرۆشی کوردایەتین، بۆبەشداری پەرلەمانی عێراق دەکەن و بۆیەکپارچەیی خاکی عێراق سوێند بەقورئانی پیرۆز دەخۆن؟ئەمە بابەتێکی دیکەیە. بەڵام گەر سەرنج لەوێنە شیعرییەکان بدەین کەوابزانم سەنگاویش لەشیعرەکەیدا مەبەستی شاری کەرکوکە، دەگەینە ئەوبڕوایەی کەشاعیرێك چل و دووساڵ لەمەوبەر،چەنــدلەشاعیرێکی نــەوەی ئێســتای شیعــری کــوردی داهێنەرتربــووە. چ دنیــابینییەکی شیعــری ودەســتەواژەی شیعــری، لەدەقەکانیدا بەرجەستە کردووە. بێگومان ئەگەربڕوانینە ئەزموونی شاعیرانی دیکەش،ڕەنگە هەمان،جیاکاری ببینین.

(کۆڵەمبس کیشوەرێکی دیکەدەدۆزێتەوە) ناونیشانی نامیلکە شیعرییەکی شاعیری کۆچکردوو(ئەبوبەکرخۆشناو)ە. شاعیرلەتەمەنی بیست ساڵی ولەژێرستەم وقامچی ڕژێمی شۆڤێنی بەعس، ئەوشیعرانەی چاپکردووەو وەك مانفێستێکی یاخیبوون لەدژی ئەودەسەڵاتە، شیعری نووسیوە. شیعرەکــان ســیمای بــەرگری وهەســتانەوەو،هاتنەوەبەگژ شکســتیان پێوەدیارە. لەهەمووشی گرنگتر ئەوەی جێگەی هەڵوەستەکردنی من بوو وەك خوێنەرێك، بەرگی نامیلکەکەبوو. شاعیرلەبەرگی پێشەوەی کۆمەڵە شیعرییەکەیــدا، وێنەیەکــی ڕۆژهەڵــاتی ناوەڕاســتی گۆی زەوی کێشاوەوبەتێخی بەشێکی لەوێنەکە نیشانە کردووە،کەنەخشەی کوردستانی گەورەیە.من کەئەم نەخشەسازییەم بینی،سەرسام بووم کەچۆن شاعیرێك

لەسەردەمی ژێردەستەیی و ستەمی سیاسی و نەتەوەیی، لەسەردەمی پەت و سێدارەو قامچیدا، لەسەردەمی بەعس وجەلادەکانیدا، لەسەردەمی خامۆشی دوای هەرەس، ئەو دنیابینییە شیعریەی هەبووە. ئەوهەمموو بوێریەی هەبووە،سەرکێشی بەژیانی خۆی بکات. ئەمە وێرای ئەوەی شیعرەکانی هەموویان گوزارشتن لەخەبات و قوربانیدان وبەرزکردنەوەی گیانی نەتەوەیی ونیشتمانی. خۆشناو لەشیعرێکی کورتی چەنددێڕیدا، لەو کۆمەڵە شیعرەدا دەڵێت:_***

ئێرە ژوورێکی تاریکە…
دەگەڕێم بۆ پەنجەرەیەك…
تاکوتیایدا بخۆمەوە پشووی درێژی هەناسەیەك..
ئێرە ژوورێکی تاریکە..

شاعیرئەوشیعرەی مانگێك دوای تێکچوونی شۆڕشی ئەیلول و ڕێکەوتننامەی یانزەی ئازارنووسیوە. ئەوشیعرە،لەچەندوشەیەکی سادەپێکهاتووە. ئاستی واتایی وشەکان، لەڕووی ئاماژەی زمانیدا، بۆ هەمووان ڕوونن. بەڵام لەپشت ئستاتیکای ئەو وشانەوە،شاعیر مانایەکی قووڵی بەرجەستەکردووە. پەیامی ئەوچەندوشەیە، پەیامێکی سیاسی ومرۆییە، کەئامانج لێی ئازادی و سەربەستی تاکەکانە. لەژێرسایەی دەسەڵاتێکی شۆڤێنیدا. ئێرەژوورێکی تاریکە، ئاماژەیە بۆ ئەو ژینگەو جوگرافیایەی کەشاعیرلەوکاتەدا، واتەساڵی 1976تیایدا ژیاوە. ئەوژووورە تاریکە، وڵاتێکی زیندان ئاسای داخراوبووە بەدەستی ڕژێمی بەعس و جەلادەکانییەوە.کەلەوکاتەدا، بەتایبەتی دوای دەستپێکردنەوەی شۆڕش، سەدان کەسیان لەسێدارەدران.

شاعیربەدوای هەناسەیەك دەگەڕێت، بەڵام ئەوهەناسەیە،هەناسەی نۆوسییەکانی ژیانی ئەونییە، کە ئەوکاتیش هەناسەدەدات. بەڵکوهەناسەیەکە کەلەدۆخێکی ئازادی وسەربەستیدا بدرێت. ژیانی مرۆڤەکان لەوکاتەدا، لەژیانی نێو ژوورێکی تاریك دەچوو. چونکەهەمووسووچێکی ژیان، بەعس تەنیبووی. خۆشناوی شاعیرلەدووتوێی ئەوچەند وشانەدا، وێنەیەکی شیعری چەندجوانی بەرجەستەکردووە. پەیامێك لەڕێگەی شیعرەکەیەوە بەگوێی هەمووان دەدات، کەژیانی بۆ ئازادی و سەربەستی، لەژیانی بۆ پەنجەرە دەچێت، کەهیچ هەناسەوکڵاوە ڕۆژنەیەکی تێدا نەبێت. لەبەرامبەر ئەو چەنددێڕە شیعرەی شیعری هەفتاکاندا، نموونە لەشیعری شاعیرێکی نەوەی ئێستای شیعری کوردی دێنینەوە کەئەویش(بەشدارسامی) یە. شاعیرلەوشیعرەیدا، لەکۆپڵەیەکدا دەڵێت:_****

خەریکم بۆ چێشتخانەیەك دەچم.
داوای پێنج جۆرخواردن دەکەم..
دواتریش دەچمە چایخانەیەك..
داوای شەش چا دەکەم..

ئەگەرلەئاستی فۆڕمی شیعریدا بڕوانینە ئەوچەنددێڕانە، ئەوا بێگومان بەرهیچ ئستاتیکاوشیعریەتێك ناکەوین. وشەکان وشەی نامۆزیکی وناشیعرین. ئەو وشانەن کەڕەنگەهەمووومان بەشێوەیەکی هەمیشەیی وڕۆژانە، بەکاریان بێنین. چونکەڕۆژانەملیۆنان کەس لەمال□ەوەو لەچێشتخانەوچایخانەکاندا، نان دەخۆن ودواتریش چایەك نەك شەش چا دەخۆنەوە. وشە لەوچەند دێڕانەدا هیچ جوانکاریەکییان نییە تاکو ببنە جێگەی سەرنجی خوێنەر.ئەمە لەلایەك،لەلایەکی دیکەوە ئەگەر لەئاستی ناوەڕۆکدا بڕوانینە ئەم چەندوێنانە، دەبینین شاعیر بانگەشەی زۆرخۆری دەکات. باس لەوەدەکات گەدەمان لە بڕی هزرمان تێربکەین. ئەگەر خواردن و خواردنەوە وەك پێداویستییەکی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤەکان ببینین، بێگومان کەس بێ خواردن ناژیت. ئەمە گرفت نییە، بەڵام ئایادروستە کەچووینە چێشتخانەیەك، داوای شەش جۆری خواردبکەین؟ ئاخۆخواردنی زۆرچەندحەزووئارەزوو بێت،هەزارئەوەندەش مەترسی نییە بۆسەر ژیان وتەندروستیمان؟ کێشەی ئێمەلەوەدایە. لەنێوان چێشتخانەیەك و چێشتخانەیەکی تردا، یەکێکی دیکەیان هەیە. بەڵام هەمووشارێك کتێبخانەیەکی هەیە. ئەگەر کۆمەلگایەك لە خەمی ئەوەدا بێت گەدەی تێر بکات، ناپرژێتە سەرەوەی هزری تێربکات. شاعیردەبێ بەشیعرەکانی بەگژئەودیاردە نادروست وناپەروەردەییانە دابچێتەوە کەبەشێکن لەنەخۆشی کۆمەڵایەتی کۆمەلگە. دەبێ لەڕێی پەیامی شیعرەکانیەوە، مرۆڤ هوشیار بکاتەوەو فێری ئەتەکێتی خواردن و ژیانیان بکات.

نەك کە چوونە چێشتخانەیەك، لەبڕی خواردنێك داوای شەش جۆربکەن. خوێنەر کاتێ ئەو دەربڕینانە لەشیعری نەوەی ئێستا دەبینێت و بیری فڕێدانی پەچەی شەرمی شیعری بێکەسیش دەکات،کەهەفتا ساڵ زیاترلەمەوبەرباسی نەمانی جیاوازی نێرو مێ دەکات، ئەوکات باشتر لەماهیەتی شیعری ئەو نەوەیە دەکات.باشتر درك بەئاستی نووسینی شیعری ئێستاودوێنێ دەکات. هەڵبەتە، ئەگەربەشیعری قۆناغی هەفتاکان دابچینەوە، وەك قۆناغێکی شیعری کەشیعرەکان جۆرێك لە زمانی ئایدۆلۆژیاو ڕیالیزمیانەشیان هەبووە، بەڵام وێنەی شیعری جوانیش دەبینین.واتە شاعیرانی ئەوقۆناغە بەگشتی هەر تەنها فۆڕمی شیعرو ئستاتیکای وشەیان بایەخ پێنەداوە، بەڵکو لەئاستی گوتارو

ناوەڕۆکیشدا، هەڵگری گومان و پرسیارو لێکدانەوەی دیاردەکانی ژیان بوونە.

لەپەراوێزیشەوە ڕەخنەیان کردووە. هاوکات هانی مرۆڤی کوردییان داوە، هەمیشە بە گشت ژیانی باوو دابچێتەوە یاخی ببێت لە ئاست ئەو کۆت و بەندانەی ئازادییەکانی مرۆڤ سنووردار دەکەن. بە پێچەوانەی بەشێکی زۆری شیعری نەوەی ئێستا کەنەناوەڕۆك، نە زمانی شیعریشیان لەو ئاستەدا نییە سەرنجی خوێنەر ڕابکێشن. بگرە هەندێ جارزمانەکەیان هێندە سادەو ناشیعری دەبێتەوە، کەخوێنەر لەخۆی بپرسێت کەئەمە شیعرە، یاخود ورێنەی کەسێکی نەخۆش کە لەتایەکی بەرزدایە.هەتا بەشێکی زۆری شیعری ئەوەنەوەیەش بەراورد بکەین بەشیعری هەفتاکان، باشتر ماهیەتی پووچگەرایی شیعری بۆ ناوەڕۆك و ئەرزشمان لای ئەونەوەیە بۆدەردەکەوێت. لەشیعری هەفتاکاندا(جەلالی میرزا کەریم) ناوێکی دیاروبەرچاوە.شیعرەکانی هەڵگری پەیامێکی مرۆیی و شۆڕشگێڕین کەهەمیشە خەون بە ژیانێکی شایستەتر دەبینێت. ئەم شاعیرە داهێنەرە لەشیعرێکیدا کە لە ساڵی 1971 بڵاویکردۆتەوە دەڵێت:*****_

دڵدارەکەم…دوای خوێندنەوەی ئامۆژگاریی..
سێبەری تەرمی مردووان بە خوێن بشۆن..
سەرهەڵگرن بڕۆن بڕۆن..
ڕێکخەری شار وتی بۆ کوێ سەرهەلگرم..
قورگی کام نەهەنگی تاری دەریای شەوگار.. بە سەوڵی پرچم هەڵدرم..
سەرهەڵگرن بڕۆن.. جارێکی تر سەنگەر بە خوێن بەگڕ بشۆن..

چل و هەفت ساڵ لەمەوبەر، جەلالی شاعیرچەندین وشەی جوانی لە شیعرەکەیدابەرجەستەکردووە، کەکاتێ خوێنەردەیخوێنێتەوە، سەرنجیان ڕادەکێشێت.(سێبەری تەرم)(قوڕگی نەهەنگ) (سەوڵی پرچ)(سەنگەری گڕ). ئەم وشانەبەسەریەکەوە، لەپاڵ مانایەکی شیعری، ئستاتیکایەکیشیان بەدەقەکە داوە. بێگومان ئەگەرلەئاستی هێزووتوانا بڕوانینە پرچی مرۆڤ، ئەوا هەرگیز ناتوانێت ببێتە سەوڵ. بەڵام داهێنان و جیاوازی ئەم شاعیرە لەوە دایە کەپرچ دەکاتە سەوڵ.

بەڵام وەزیفەی شیعرلێرەدا کۆتایی نایەت، بەڵکودەست پێدەکات. ئەم قژەهەرتەنها بۆماتریالێکی مردوو نابێتە سەوڵ. بەڵکوکاروئامانجی خۆی هەیە. ئەویش دەبێ قورگی نەهەنگی دەریای شەوی تاری پێ ببڕێت تاکوئاسۆ دەربکەوێت. دەبێ سەنگەر بەخوێن بەگڕ بشۆن، بۆ ئەوەی بگەینە خۆری ئازادی. بێگومان من دەزانم لەنێوان ئەرك و ڕۆڵی

شیعرلەهەفتاکان وئێستادا، جیاوازییەکی چەندگەورەی مێژوویی و بابەتی و کۆمەڵایەتی هەیە.

بۆیەمەبەستی ئێمەئەوەنییە شاعیرێکی ئێستا، وەك هەفتاکان بنووسێت.چونکە دەزانین ناوەڕۆك وپەیامی شیعرجیایەلەئێستادا بەڵام شیعربەگشتی هەڵگری پەیامێکی ئینسانییە.ئەوڕەهەندەئیسنانییە پەیوەست نییەبەقۆناغێکی دیاریکراو. دەشێ لەهەمووکاتێکدا ڕەنگبداتەوە.چەند ژیان ئاڵۆزبێت، چەندمرۆڤ لەناوخەمەکانی بوون وڕۆژگاردا نغرۆببێت، ئەوڕەهەندە ئینسانییە قوڵتردەبێتەوە. لەبەشێکی زۆری شیعری نەوەی ئێستادا، ئەو ڕەهەندە ونە.شیعربێتەقسەی ڕێزکراوی بێ مانا و بێ فۆڕم و ناوەڕۆك. بێتەنووسینەوەی دیاردەکانی ڕۆژ.ئەزموونەتایبەتی و کەسییە بێ ماناکانی خۆیان کەهیچ پەیوەندییەکییان بەخوێنەری شیعرەوەنییە.ئێمە لێرەداوەك خوێنەرێك لەبەرامبەرئەوشیعرەی(جەلالی میرزا کەریم)دا، نموونەلەشیعری شاعیرێکی نەوەی ئێستادێنینەوە.(غەمگین بۆلی) لەشیعرێکدا دەڵێت:_******

بمخەنە قۆدییەك..
سەرم لەسەر دابخەن..
تاسەردەمێکی تر..
لەپەراوێزی ونبووندا بمشارنەوە..

شاعیر لەبڕی ئەوەی بە گژ ئەو اقیعەدا دابێتەوە کە تیایدا لەنامۆبوون و بەریەککەوتندایە، بەپێچەوانەوە خۆی لەقۆدییەکدا دەشارێتەوە. واتە بەکورتییەکەی هەڵدێت. بۆخۆی دەژیت و ئیدی باکی بەوەنییەلە دەوروبەری چی دەگوزەرێ، چی ڕوودەدات. ئەوەگرنگە خۆی لەو سەردەمەدا هەڵبێت و لەپەراوێزێکدا بیشارنەوە. بێگومان مرۆڤیش کەخۆی شاردەوە ئیدی هیچ ڕۆڵێکی لەئاست گۆڕانکارییەکان نابێت. ناتوانێت ئەو واقیعەی تیایدادەژیت،بەواقیعێکی گونجاوتربگۆڕێت.شاعیران نابێ بچنەوە ناوخۆیان. دەبێ یاخی ببن.

دەبێ هەوڵی جوانترکردنی ژیان بدەن. دەبێ مرۆڤەکان فێربکەن بە گژواقیعی دۆگمادابچنەوە. دەبێ لەڕێی شیعرەوەئەوهەستەیان لا دروست بکەن کەژیان هەرکاتێ وەستا بۆگەن وزەڕێکاودەبێت. شاعیر دەبێ لەڕێی پەیامەشیعرییەکەیەوە ئەوهەستە لای هەمووومان دروست بکات کەژیان خۆشاردنەوەنییە. بەڵکونوێبوونەوەوگۆڕانکارییە. خوێنەر کاتێ ئەوبەناوشیعرەی بۆلی دەبینێت وبەراوردی دەکات لەگەڵ شیعرەکەی جەلالی میرزاکەریم، دەگاتە ئەوڕاستییە کەشاعیرێك چل و هەفت ساڵ

لەمەوبەرکەنیوئەوەندەی ئێستاش ژیان ناشرین وبێ مانا نەبووە، چۆن لەشاعیرێکی نەوەی ئێستا زیاترونوێگەریانەتربیری کردۆتەوە.چۆن ڕوانیویەتییە ژیان چۆن هانی مرۆڤەکان دەدات یاخی ببن وبڕۆن. بەڵام شاعیرێکی ئێستا، ئێستایەك کەبەهەمووپێوەرێك ژیانێکی ئاڵۆز، بێ مانا، بێ جوانی و بێ ناوەڕۆك، بێ پیرۆزی وبێ بەها مرۆییەکانە، خۆی دەشارێتەوەلەپەراوێزێکی ونبوودا. ئەمەش دەلالەتە لەوەی کەشیعرئەو ڕۆڵەومانای جارانی نەماوە.

لەکاتێکدا سەردەمانێك پێشمەرگە هەبوو خۆزگەی دەخواست شەهید ببێت، تەنها بۆ ئەوەی شێرکۆ بێکەش شیعرێکی بۆبنووسێت. کەچی نەوەی ئێستا باسی قۆدی وخۆشاردنەوەدەکات. کەنەچەمکی شیعرین، نەئستاتیکی و ڕەهەندێکی وشەسازیشیان هەیە کەسەرنجی خوێنەرڕابکێشن. شیعر هەرتەنها ناوەڕۆك نییە، بەڵکولەیەك کاتدا فۆڕم وناوەڕۆکە. بۆیە ئاستی چێژبینینی دەقێك لەشیعردا پەیوەستەبەوشەی شیعری وئەو وێنەهونەریەشی لەڕێی زمانەوە بەرجەستەدەکرێت. ئەگەر ئستاتیکای وشەلەشیعردا لەئاستێك نەبێت کەسەرنجی خوێنەرڕابکێشێ ئیدی جیاوازی لەنێوان شیعرو قسە چییە. کەشیعر ماناو چێژو جوانی جارانی نەماوە لەبەرئەوە نییە سەردەمی شیعروخوێنەری شیعر نەماوە.بەڵکولەسۆنگەی ئەوەیەکەزۆرجارشیعر دەبێتەقسە ڕێزکردنێکی ئاسایی بێ ناوەڕۆك، کەناتوانێت بەقەدگێڕانەوەی چیرۆِکێکی میللی بەر ئاگردان سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێ..

پەراوێزەکان:_

*ڕەوە تفەنگ هێلانەی سەنگەر چۆڵ ناکات/ شیعر/ فەرهاد شاکەلی/ ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە_1015)ڕۆژی پێنچشەممە .2017-11-16

**شیعری ڕەنج سەنگاوی/ ڕۆژنامەی(هەولێر) ژمارە(2732)لە .2017_11_21

*** کۆلۆمبس کیشوەرێکی دیکەدەدۆزێتەوە/شیعر/ئەبوبەکر خۆشناو/1976_هەولێر.

**** شیعری بەشدارسامی(ڕەخنەی چاودێر)ژمارە(576)لە 20_11_2017.

***** شیعری (جەلالی میرزاکەریم) ڕوانینەکانی چاوی شەقام. کەبەسوپاسەوە سەباح ڕەنجدەری شاعیر، جارێکی دیکەو لەچاپێکی نوێدا ئەو کۆمەڵە شیعرەی چاپکردۆتەوە.

****** شیعری غەمگین بۆڵی لەڕووتبوونەوەی وشەکان..

*ئەم لێکۆڵینەوەیە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە(1068)ی ڕۆژی 20-12-2018 بڵاوکراوەتەوە…